

Булавинець Вікторія Михайлівна
Канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету

БЮДЖЕТНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Реформа місцевого самоврядування, яка передбачає децентралізацію владних та фінансових повноважень держави, стала найбільш визначальною з часів незалежності України. Формування ефективного місцевого самоврядування, створення комфортних умов для проживання громадян, надання їм високоякісних та доступних суспільних послуг є головним стратегічним завданням процесу модернізації системи державного управління та територіальної організації влади, який здійснюється на сучасному етапі. Однак досягти зазначених цілей неможливо без належного рівня економічного розвитку відповідних територій, їх фінансового забезпечення та наявності достатніх джерел для наповнення місцевих бюджетів [1].

Процес децентралізації дозволив формувати, відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування, значний, дієвий та спроможний інститут місцевого самоврядування базового рівня – об'єднані територіальні громади (ОТГ). В результаті, в Україні, впродовж 2015 – 2018 років, 3839 територіальних громад об'єдналися, утворивши 838 ОТГ, в яких проживають 7,1 млн. осіб. Бюджетна децентралізація розширила їх права та надала значну бюджетну незалежність і самостійність, стимулює до фінансової автономії, пошуку додаткових фінансових ресурсів, активізації внутрішнього потенціалу розвитку, а також сприяє збалансуванню потреб та можливостей. Курс України на бюджетну децентралізацію визначив нову систему взаємовідносин між державним і місцевими бюджетами та суттєво розширив перелік джерел наповнення останніх. Об'єднані громади здобули повноваження та ресурс, які мають міста обласного значення. Згідно діючого законодавства України, починаючи з 2015 року до місцевих бюджетів ОТГ зараховуються: 60% податку на доходи фізичних осіб; 100% єдиного податку, податку на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності та податку на майно (нерухомість, земля, транспорт); 25% екологічного податку; 5% акцизного податку з реалізації підакцизних товарів [2]. З 2018 року до місцевих бюджетів надходить також 5% від рентної плати за видобуток нафти, газу та газового

конденсату. Окрім цього, джерелами формування бюджетів ОТГ є: збори та інші платежі (державне мито, збір за місця для паркування транспорту, туристичний збір, рентні платежі за користування надрами тощо); інші доходи (базова дотація, медична та освітня субвенції, субвенція на розвиток інфраструктури громади, капітальні трансферти, цільові та добровільні внески тощо). Загалом, в результаті значного розширення переліку податкових надходжень до місцевих бюджетів об'єднані громади показують високі і динамічні темпи приросту власних доходів. Так, впродовж 2014 – 2017 рр. власні доходи місцевих бюджетів України зросли на 124 млрд. грн. А їх частка у ВВП становила у 2017 році 6,5%, що на 1,5% більше, ніж у 2014 році. Зростання цих показників зберігається й у 2018 році. Сукупний обсяг бюджетних ресурсів органів місцевого самоврядування у 2017 році вперше перевищив половину від усього Зведеного бюджету України та склав 51,2%. Для розвитку об'єднаних територіальних громад, реалізації їхніх інфраструктурних проектів держава щороку збільшує обсяги державної фінансової підтримки, які за останні роки зросли з 0,5 млрд. грн. у 2014 році до понад 19 млрд. грн. у 2018 році. На будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання доріг загального користування місцевого значення з державного бюджету у 2018 році передбачено субвенцію в сумі 11,5 млрд. грн. [3].

Окрім розширення власних фінансових можливостей, децентралізація надала об'єднаним територіальним громадам такі інструменти забезпечення економічного розвитку, як право на здійснення зовнішніх запозичень та на самостійне обрання фінансових установ щодо обслуговування коштів місцевих бюджетів. Також вони отримали повноваження у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства.

Все вищезазначене свідчить про те, що Україна знаходиться на вірному шляху, адже надані фінансові можливості є запорукою того, що територіальні громади зможуть реалізовувати соціальні та інфраструктурні проекти, створювати умови для розвитку підприємництва, залучення інвестиційного капіталу, розробляти програми місцевого розвитку та надавати більш якісні та різноманітні послуги жителям громади, з метою всебічного покращення їхніх умов проживання. І такі позитивні зрушення вже відбуваються, про що свідчать сотні кілометрів відремонтованих та побудованих доріг, осучаснені медичні та освітні заклади, відновлені інфраструктурні об'єкти, поступовий розвиток

підприємництва в селах, що дає можливість ефективно використовувати місцеві ресурси. З'являються ефективні менеджери, які здатні залучати додаткові фінансові ресурси та вміло розпоряджатися ними. Все це сприяє зростанню довіри населення до місцевої влади та бізнесових структур, котрі створюють робочі місця та сплачують до місцевих бюджетів податки, які спрямовуються на потреби громади [1].

Однак, незважаючи на таку позитивну динаміку, не всі новоутворені ОТГ є сьогодні фінансово спроможними. Для деяких органів місцевої влади максимально повне використання закріплених законодавством значних можливостей для наповнення місцевих бюджетів стало непосильним завданням. Проте, економічна спроможність територіальних громад залежить саме від того, наскільки ефективно органи місцевого самоврядування зможуть організувати діяльність по мобілізації усіх джерел фінансового забезпечення.

Отже, поряд із позитивними аспектами реформи місцевого самоврядування варто вказати на низку недоліків, якими характеризується вітчизняна модель децентралізації:

- неповне використання потенціалу податкових джерел наповнення дохідної частини місцевих бюджетів;
- значна частка субвенцій у доходах місцевих бюджетів;
- застосування інструментів (зокрема, акцизний податок на місцевому рівні), які невластиві фінансовій теорії та світовій практиці;
- перевантаження соціальними функціями;
- відсутність безпосередньої направленості на економічний розвиток територіальних громад;
- ускладнення взаємовідносин об'єднаних територіальних громад з районними радами та місцевими державними адміністраціями з питань управління ресурсами та передачі компетенцій;
- невисокі темпи застосування механізму співробітництва, незважаючи на значний ресурсний резерв цього інструменту;
- неефективне використання комунального майна, земельних та інших природних ресурсів, розташованих на території громади;
- слабе та непрофесійне кадрове забезпечення органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад;
- часті та непрогнозовані зміни бюджетного законодавства, які ускладнюють довгострокове планування ресурсів громади та не сприяють ефективному їх розподілу;

- зволікання із законодавчим врегулюванням питання щодо розпорядження землею за межами населених пунктів та планування території в межах об'єднаних територіальних громад;

- невисока популярність та слабкість інструментів прямої участі громадян у здійсненні місцевого самоврядування;

- низький рівень використання сучасних ІТ-технологій для потреб місцевого самоврядування, зокрема в сфері взаємовідносин між владою та громадами.

Як бачимо, процес децентралізації в Україні має як позитивні, так і негативні сторони. Виявлені проблеми свідчать про те, що сучасні тенденції у розвитку громад потребують оновлення механізмів та інструментів активізації їхнього соціально-економічного потенціалу. Нині в пріоритеті мають бути інструменти, здатні забезпечити ОТГ стимулами для пошуку власних ресурсів, мотивувати їх до активізації внутрішніх та зовнішніх резервів розвитку. Тому вважаємо, що в контексті реалізації реформи місцевого самоврядування задля покращення фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад доцільно:

- удосконалити територіальну організацію влади на субрегіональному рівні, що потребує подальшої децентралізації повноважень та системного ресурсного забезпечення їх виконання;

- стимулювати економічну активність територіальних громад шляхом розподілу міжбюджетних трансфертів на конкурентних засадах;

- підвищувати ефективність управління об'єктами комунальної власності, що допоможе збільшити доходи бюджетів територіальних громад від операцій з капіталом;

- широко практикувати соціальне замовлення в сфері надання соціальних послуг чи виконання соціальних програм;

- активізувати потенціал механізму державно-приватного партнерства на місцевому рівні та створювати сприятливе середовище для залучення приватного капіталу;

- впроваджувати аутсорсинг, що дасть змогу зменшити витрати місцевого бюджету та вивільнити внутрішні ресурси для виконання важливіших функцій;

- здобувати досвід та навички підготовки проектних заявок та необхідних документів задля налагодження ефективної співпраці з національними та зарубіжними інституціями (грантодавцями);

– формувати позитивний імідж та привабливу «кредитну» історію об'єднаної територіальної громади.

Все це дозволить створити надійну основу для розвитку місцевого самоврядування, якою стануть економічно активні суб'єкти підприємницької діяльності, достатня кількість кваліфікованих трудових ресурсів, розвинена промислова та соціальна інфраструктура тощо.

Література:

1. Об'єднані територіальні громади. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/gromada>.
2. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.help/law/2456-VI/edition01.01.2018/page8>.
3. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування. URL: https://decentralization.gov.ua/monitoring/2018_10_ua.main-info.

Горин Володимир Петрович

*Канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ГЕНДЕРНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ

Характерною ознакою сучасного етапу розвитку суспільства є посилення уваги з боку усіх суб'єктів економіки, а особливо держави до потреб розвитку людини та задоволення її інтересів. Антропоцентричний характер економічної системи, превалювання інтересів та потреб окремого індивіда над інтересами держави розглядаються сучасною економічною наукою як аксіоми, що не потребують доказової бази. В теперішній час на зміну ідеології соціальної держави приходить концепція інклюзивного стійкого зростання, що передбачає досягнення суспільного та економічного прогресу за рахунок максимального включення усіх членів суспільства в економічні відносини, справедливий розподіл ресурсів та благ у суспільстві, подолання прірви між багатими і бідними, рівні можливості у доступі до суспільних благ.